

[[B] **HET BESTIARIUM VAN PETER VERHELST.
OVER “ZOO VAN HET DENKEN”**

Peter Verhelst is in het literaire landschap alom aanwezig, niet alleen als dichter en prozaschrijver (met magistrale boeken als *Tongkat* en *Zwerm*) maar de jongste jaren ook en vooral als theatermaker. Hij debuteerde als dichter in 1987 met *Obsidiaan*, dat meteen in de prijzen viel – het begin van een lange reeks bekroningen. Ooit besliste hij geen poëzie meer te schrijven, maar daar is hij (gelukkig) van teruggekomen. Hij bouwt inmiddels aan een oeuvre dat één groot continuüm is, gekenmerkt door verrassende, bedwelmende beelden en een veelduidige, beroezende taal. In de hypersensuele ervarings- en fantasiewereld van Verhelst staat een uitdijend bewustzijn centraal, dat zijn eigen grenzen wil overschrijden, zichzelf wil opheffen en wil opgaan in de ander. Lichaam en buitenwereld zijn één, zoals voorheen bij Claus en bij de andere Cobra-kunstenaars, die de elementen van de werkelijkheid buiten hen weergeven in lichamelijke en animale termen en benoemen als lichaamsdelen (en andersom). Liefde en verlangen, het samenvallen met de ander, is een constante in dit universum.

In *Zoo van het denken*, de jongste bundel van Verhelst, verwijst hij naar de Amerikaanse essayist en romanschrijver David Foster Wallace (1962-2008), een cultauteur die gefascineerd was door zijn eigen manier van denkend zijn. In een artikel verbaasde hij zich over het feit dat wij denken dat we het centrum van de wereld zijn en dat we meer aandacht hebben voor de abstracte argumenten binnen ons hoofd dan voor de waarneming van de buitenwereld. Die fascinatie voor het denken en de behoefte om dat te stoppen komt terug bij Verhelst: hij presenteert het denken als een zoo, bevolkt met vele dieren. Uit de “zoo van het denken loopt als de rode gevorkte tong/ uit de bek van de varaan/ het vuur van het denken” (uit ‘Komodovaraan’). Het “vuur van het denken” is dan “de lava/ die stolt en pas jaren later een pels zal krijgen”.

Verhelst breng de mens, zijn denken en voelen, in verband met allerlei dieren, ook uitgestorven soorten. Het gaat niet meteen om een doorgedreven of directe personificatie, maar om een benadering en beschrijving van de dieren in hun natuurlijke habitat door een observerende “we” of een “ik”,

waarbij een soort verdubbeling ontstaat, een metamorfose – één van de bekende motieven van Verhelst: het denken komt naar buiten als de rode tong (ook: het geslacht) van het dier. In de eerste reeks gedichten, getiteld ‘Ladies and gentlemen, the zoo is burning’, brengen de zwarte panter, het wapitihert, de sneeuwuil en veldspitsmuis, de java-aap, de Virginia’s rode melkslang, nog eens de sneeuwuil, de komodovaraan, de Kaapse leeuw en de eenhoorn, een wisselwerking met de mens tot stand en drukken ze zijn denken uit. In één omvattende beweging wordt, via concrete, tastbare details, duidelijk dat alles met alles samenhangt. Impliciet wordt in deze zelfde beweging ook nog eens duidelijk dat in het oeuvre van Verhelst alles met alles samenhangt in terugkerende thema’s en motieven.

De idee dat niets verloren gaat (in ‘Kaapse leeuw’) kwam ook al naar voren in zijn vorige bundel, *Nieuwe sterrenbeelden* (2008), waar we kunnen lezen: “Wie een berg sloop bouwde een nieuwe berg/ want niets gaat verloren.” Hier wordt verteld over een berg die jaren geleden oprees, scheurde, instortte en werd gevuld met zeewater: “Een eeuw later rees uit het water een nieuwe berg op die onophoudelijk lava opgeeft, / laag na laag.” Of nog: “Rotsen veranderen in keien, keien in zand, zand in stof/ dat wij inademen” (p. 69 en variërend herhaald daarna). In *Nieuwe sterrenbeelden* kwamen overigens ook al dieren voor. En in *Zoo van het denken* vindt men dan weer een vervolg op de reeks schitterende liefdesgedichten in *Nieuwe sterrenbeelden*. Zoals de lange gedichten ‘Kraanvogels’ en ‘Cheetahs’. In dat laatste, litanieachtige gedicht wordt de paring van het dier én van de mens, de “ik” en de “jij”, als “het mooie, kleine sterven” en het kijken daarnaar – het “geboren worden/ in het kijken” bezwerend opgeroepen.

De wereld voor Verhelst is een onpeilbare en eindeloze samenhang waarin “men” opgaat/zich verliest en hetzelfde geldt voor het parallelle universum dat hij opbouwt in zijn werk. Toch gaat het niet om een gigantische chaos: in de dierenwereld is er een ordening, zoals er beeldclusters zijn die de elementen tijdelijk bij elkaar brengen; en in die wereld is er ook plaats voor verhalen, voor gebeurtenissen.

Die vormgeving is gevarieerd. *Zoo van het denken* bevat zeven reeksen van wisselende omvang, drie apart staande gedichten en één lang tweeledig gedicht. Enkele van die groepen ontlenen hun verband

aan de kunstenaar aan wie ze zijn opgedragen – Verhelst stelt zich zoals steeds nadrukkelijk in een traditie. Zo is het lange tweeledige gedicht ‘De paarden’ opgedragen aan Wim Vandekeybus, een empathische hulde aan een dansvoorstelling met paarden, waarnaar ook de prachtige foto op de kaft van de bundel verwijst. Het gedicht ‘Tweekoppig’ is dan weer aan Stefan Hertmans opgedragen (met een citaat uit diens recente bundel *De val van vrije dagen*) en de achtdelige reeks ‘Strange fruit’ is geïnspireerd door een zin uit de novellebundel *Oblivion* van de eerder genoemde David Foster Wallace: “... wat als elk moment achteraf een oneindige zee blijkt” – een zin die uit de pen van Verhelst zelf had kunnen komen.

De verwijzing naar de kunstwereld gebeurt nog op een andere manier: de reeks ‘Heraldiek’ (zeven gedichten) is geïnspireerd op (details van) schilderijen van Rogier van der Weijden. Daarnaast zijn er vier gedichten die verwijzen naar evenveel schilderijen van Thierry De Cordier. Zelfs de rockmuziek is aanwezig, in de driedelige reeks ‘Whale spotting’ waarin het walvis-kijken wordt verbonden met “*Your god-shaped hole tonight*”, een tekstfragment uit een lied van de Britse band Placebo. Indrukwekkend is de reeks waaraan de titel van de bundel is ontleend. Hier volgt Verhelst in twintig gedichten de reis van Robert Falcon Scott naar Antarctica (een expeditie die plaatshad in 1910). De reeks sluit aan bij de eerste cyclus (tegenover de zwarte panter staat hier het luipaard) en roept via spiegelende beelden de oneindigheid en het niet-zijn op:

[...] Hier staan we en hier blijven we,
neus aan neus met een denkbeeldige
spiegel tussen ons in, de vloeibare kern
zijn we van de beweging: deeltjes
van een in zichzelf onophoudelijk tollende magneet.

Ook deze nieuwe bundel vol regenererende zelfdestructie is een verbluffend onderdeel van het fascinerende universum van Peter Verhelst.

ANNE MARIE MUSSCHOOT

PETER VERHELST, *Zoo van het denken*.

Gedichten, Amsterdam, Prometheus, 2011, 120 p.